

1892

БЕОГРАДСКИ

ВОДОВОД

ЈУЛ 2019.

И КАНАЛИЗАЦИЈА

ПОСЕБНО ИЗДАЊЕ

БИСЕРИ

БЕОГРАДА

ВРЕМЕРПЛОВ:

127 ГОДИНА

БЕОГРАДСКОГ ВОДОВОДА

РИМСКИ БУНАР ИПАК НИЈЕ РИМСКИ

Кад се већ чепрка по антици, да не буде грешке – назив Римски бунар може понеког и да завара, али он није из времена римске владавине градом: ископали су га и опремили Аустријанци почетком XVIII века и назвали га Велики бунар, а био је подземна цистерна за сакупљање површинских вода, као златна, стратешка резерва за случај дужих опсада...

И ПИВО ЈЕ БОЉЕ КАД ЈЕ ОД „ЧЕСМОВАЧЕ“

Занимљиво је да је у оноликом граду највећи потрошач пијаће воде била – Бајлонијева пивара! Суочен с тим трошком, предузимљиви Игњат је у кругу фабрике ископао бунар, али је убрзо одустао од тог начина снабдевања. Ту воду су пре двадесетак година неки нови пословни људи покушали чак и да флаширају, али, на њихов ужас, испоставило се да је градска „чесмовача“, ипак, много укуснија и далеко квалитетнија.

Поглед на ушће Саве у Дунав са Калемегдана

„НА УШЋУ ДВЕЈУ РЕКА ИСПОД АВАЛЕ“

Средовечни вероватно још памте рефрен популарног шлагера Душка Јакшића који понеко и данас певуши, а гласи – „Београде, Београде, на ушћу двеју река испод Авале“. Био је то један од првих хитова овдашње музичке сцене. Мада, очигледно је да су ти заиста пријемчиви стихови били тек плод недосањаних жеља.

Сингидун, или град синга, настао је баш „на ушћу двеју река“, али су тек Римљани почетком наше ере – осим што су романизовали назив града у Сингидунум – оставили први сачуван траг комуналне организације управо водоводом чији остаци постоје и данас.

Да ли је престоница Србије заиста „на ушћу двеју река испод Авале“? Наиме, ушће се данас може видети само са ушћа, са ивице простране терасе на Београдској тврђави, од Мештровићевог „Победника“ до Капије деспота Стефана Лазаревића, и са здања негдашњег ЦК (данас Пословни центар „Ушће“), а Авала једино са неколико највиших зграда у Новом Београду, на Вождовцу или на Бањици... и из неких приградских насеља, али под условом да је небо ведро а ваздух бистар, без непрозирне измаглице смога, што би значило ретко, или чешће никако! Од тога никакве вајде.

Тачно је да су житељи новобеоградских блокова изграђених још давних шездесетих и седамдесетих година прошлог столећа по пројекту

„Београд на Сави“ пришли обали, као и да ће данас-сутра ту привилегију имати и станари „Београда на води“, али град као да је вековима бежао од својих река? Као по оној приморској изреци „Хвали море, држ` се краја“, иако се зна да је управо вода врело живота.

Јер, постоји ли у повести цивилизације иједно људско станиште а да у њему нема и трагова „комуналне политике“, пре свега доступности и начина снабдевања водом? Знајући за то, неолитску насеобину на локалитету Винче, најзначајнију на тлу Европе, академик Јован Жујовић наслутио је и пронашао крајем претпрошлог века трагајући за њом крај воде, десном обалом древног Истриоса, данашњег Дунава. Нешто млађе насеље откривено је 1948. године у Жаркову, на простору који се данас назива – Беле воде, у близини места где је зачет први модеран београдски водовод.

Сингидун, или Град Синга, настао је баш „на ушћу двеју река“, али су тек Римљани почетком наше ере – осим што су романизовали назив града у Сингидунум – оставили први сачуван траг комуналне организације управо водоводом чији остаци постоје и данас. И у Универзитетском парку, такође, на месту некадашње Велике пијаце, где је до пре двадесетак година погледу радозналаца било доступно изузетно очувано античко купатило, али како је археологија привилегија богатих, то је затрпано да безбедно сачека на нека боља, богатија времена.

РИМСКИ БУНАР ИПАК НИЈЕ РИМСКИ

Улаз у Римски бунар на Калемегдану

Кад се већ чепрка по антици, да не буде грешке – назив Римски бунар може понеког и да завара, али он није из времена римске владавине градом: ископали су га и опремили Аустријанци почетком XVIII века и назвали га Велики бунар, а био је подземна цистерна за сакупљање површинских вода, као златна, стратешка резерва за случај дужих опсада... мада је сведочанство о првом античком водоводу ту, у комшилуку, надомак Дефтердареве капије, баш иза стамене чесме Соколи Мехмед-паше, кога смо ми вратили коренима преименујући га у Мехмед-пашу Соколовића.

Ако ћемо поштено, као и у оној старој орјенталној изреци – „Ако неће брег Мухамеду...“, Београђани су се заиста напојили здравом пијаћом водом тек 1892. године, у чему им је драгоцену, или пре једина права помоћ било – не насељавање обала или копање бунара, већ – оснивање модерног градског водовода!

ДОБРИ ЉУДИ ДОБРА ВОДА

НАСЛОВНА ФОТОГРАФИЈА: Постављање канализације у Кнез Михаиловој улици почетком 20. века

IMPRESSUM

БЕОГРАДСКИ ВОДОВОД И
КАНАЛИЗАЦИЈА
Кнеза Милоша 27, 11000 Београд
Тел: 011 206 5000 Факс: 011 3612 123
E-mail: info@bvk.rs www.bvk.rs

ОВОД

тел: +381 11 3 606 731 факс: +381 11 3 619 654

e-mail: info@bvk.rs

Директор издања:

Горан Козић

Уредник:

Владислав Стојановић

Аутор:

Милош Лазић

Фото:
из документације ЈКП БВК,
колекције „Био једном један
Београд“ и личне архиве

Дизајн и прелом:
Владимир Кајловић

Штампа:

Графо-сан

www.bvk.rs

СЕЋАЊЕ НА ЖЕЂ

Српска престоница је на размеђу претпрошлог и прошлог века била „најкафанскија варош“ на свету. Истина је установљена као количник броја механа по глави становника. Грађани који су били гадљиви на овакву врсту „друштвених активности“ имали су на располагању воду са сијасет бунара и јавних чесми (а користила се чак и непрерађена и донекле прерађена речна). Нажалост, већина их је протерана с градских улица и тргова. Неколико њих је и претекло, а нешто нових је из поштовања традиције која се распознаје у нашем укореењеном гостопримству, накнадно подигнуто.

Теразије, поглед из правца Коларчеве улице снимљено 1907. године

БИСЕРИ БЕОГРАДА

Београђани данас могу да се напоје са 180 јавних чесама, а ако их притера мука и допусти вештина, жеђ могу да угасе и на некој од 41 фонтане, о чему их са свога сајта обавештава Јавно комунално предузеће „Београдски водовод и канализација“, које се и стара о њима. Ту се може пронаћи и податак да шест јавних чесми није прикључено на водовод, већ да се подједнако квалитетном водом снабдевају са природних извора, а то су, редом, Милошева и Хајдучка чесма у Топчидеру, Чесма краља Александра у Лисичијем потоку, Врачарска чесма у Булевару војводе Путника (врачар: турцизам са значењем узвишење), Миљаковачки извор у парку код тамошње топлане, и коначно Ловачка чесма скрајнута крај ловачког дома у Белом Потоку.

Нису споменуте чесме које су протеране из градског земљописа, а било их је онолико, сигурно много више него данас, иако је Београд био кудикамо мањи!

Међутим, без одговора је остало питање – како је почело? Када је житељима Београда допрло до свести да без воде и водовода нема напретка? Живота!

Милошева чесма
1935. година

ОРИЈЕНТАЛНА КАСАБА ПОСТАЈЕ МОДЕРНА ПРЕСТОНИЦА

Да ли су предаја кључева града кнезу Михаилу 1867, или одлазак Турака из Србије 1878. године збиља означили повратак мале и изгубљене балканске кнежевине под окриље мајке Европе? Не. Догодило се то тек када је дојучерашња оријентална касаба почела да прихвата принципе хришћанске, дакле западне, много напредније комуналне политике.

Трамвај који је шинама вукла коњска запрега можда и није била слика неког посебног напретка, али прва електрична светиљка, а засветлеа је 1880. године на месту где је данас једна од пословних зграда ЈКП БВК, она на углу Масарикове и Улице кнеза Милоша, била је велики корак у том правцу! Као и поплочавање улица, које су до тада махом личиле на каљаве потоке, па чак и изградња железничке пруге за путнички саобраћај до Ниша 1884, или здања прве железничке станице усред Баре Венеција 1885. године јесу били помаци у том правцу, али...

Ако ћемо поштено, први прави велики корак повратка цивилизацији начињен је пуштањем у рад – модерног градског водовода! Баш с тим у вези, поучна је прича Београђанина рођеног почетком прошлог века у кући на углу Македонске и Скопљанске (данашње Нушићеве) улице, на месту где је сада здање Општине Стари град, који је био сведок увођења водовода и у тај део града, а памтио је сопствено усхићење што је своја свакодневна и најчешће вишекратна клипсања у авлију по воду са бунара заменио пуким одвртањем месингане славине на кућевној чесми. Водовод је, као „технолошко чудо“, одмах сатро већину дворишних бунара, па затим сакације, и коначно многе јавне чесме. Срећом, не све.

ДУГ ПУТ У ЕВРОПУ

Покушаћемо зато у слици и речи да опишемо то за нас преломно време, можда ће, тако представљено, бити занимљивије.

Сматра се да је „отац“ београдске комуналне политике био др Владан Ђорђевић. Он је као председник Београдске општине од 1. августа 1884. до 1. августа 1885. године, осим што је разјурио намножене бирократе, основао Српско лекарско друштво, зачео јавну електричну расвету, затворио прастаро Ташмајданско и основао Ново гробље, уредио Савски кеј и, оно што је остало ван интересовања хроничара, поставио основе модерног градског водовода и канализације, али због тога повећао порезе и на крају своју предузимљивост прескупо платио. Најурен је из политике, али су га вратили, па је једно време био чак и председник владе Краљевине Србије.

Државник, др Владан Ђорђевић
1898. година

БЕСМРТНЕ ГРАДСКЕ ЧЕСМЕ

Престоница чува остататке три градска водовода – античког, турског и аустријског. Колико се зна, турским водоводом је допремана пијаћа вода и са врела речице доцније назване Славујев поток, или Булбулдер, изнад којег је тек почетком прошлог века изграђена и опремљена чесма, данас позната као Трећепозивачка.

Остаци тог водовода крију се код Дефтердареве капије, у Горњем граду Београдске тврђаве, иза Чесме Мехмед-паше Соколовића изграђене још 1577. године, најстарије која је сачувана у аутентичном, изворном облику у граду. Тунелом у којем су биле положене цеви у град су ушле дахије, убиле Хаџи-Мустафа пашу Шинкоглуа, београдског везира (прозваног Српска мајка због благонаклоности према раји), и преузеле власт па је он доцније на неколико места зарушен, за не дај боже.

После Мехмед-пашине најстарија сачувана београдска чесма је она на Теразијама. Мада је подигнута 1860. године као вечити споменик династији Обреновић, то уопште није чесма, у шта се уверио свако ко је покушао

Трећепозивачка чесма
1919. године

Мехмед-пашина чесма
Калемегдан

да се с ње напије воде, већ – фонтана. И то путујућа!

Наиме, од освећења, два пута је мењала адресу: почетком прошлог столећа измештена је поред Топчидерске цркве, а крајем осамдесетих година враћена на приближно исто место.

Да је икако сачувана, од ње би старија била стара Делијска чесма која се први пут спомиње средином 17. века. Али, она се није сељакала сваки час, већ је три пута изнова ницала. Настала је „далеко ван града“ што је тада било на Варош-капији, између данашње Делијске и Улице Вука Караџића, онда је Емилијан Јосимовић следећу поставио 1876. наред Кнез-Михаилове, између куће Јове Панђела и хотела „Русија“, а академик Александар Дероко је 1989. године израдио нову, стилизовану, и сместио је на тесни трг испред палате „Зора“, наспрам здања Српске академије наука.

Теразијска чесма, хотел Балкан и кафана Велика Србија
1876. година

Топчидерска црква и Теразијска чесма
1930. године

Нова Делијска чесма

Друга Делијска чесма
1862. година

ОБРИСИ ЈЕДНОГ САСВИМ НОВОГ ГРАДА

Све до 1890. године пожаре су, а било их је свакодневно, гасили сами погорелци и комшилук, и зато је одлуком Београдске општине основана прва ватрогасна служба. Како су се они снабдевали водом, не зна се, вероватно су је захватили с обала Саве и Дунава? Па ни отварање првог модерног градског водовода, две године касније, није им било од неке помоћи, јер је сматрано за неопростив грех пијаћу воду користити за ишта друго сем за – пиће.

Први градски ватрогасци
1890. година

Тачно је да је први воз из Београда кренуо пут Ниша 1884. године (пошла су два, али други је због неког квара код Алексинца каснио 12 сати па се и не спомиње), али китњаста палата железничке станице предата је путницима и железничарима тек догодине. Тешко је и замислити да је, уз Капетан-Мишино здање, Народно позориште и Стари двор, била тек четврта пројектована у европском маниру, а нарочито како је изгледала путницима „усред ничега“, на насutoј пустари Баре Венеција, до тада без икакве урбане инфраструктуре; јер град се онда простирао до Светоникољског трга и здања Управе фондова под чијом сенком је весело таворио Мали пијац, „богу иза леђа“.

Остаци Баре Венеција
1892. година

Свечано отварање железничке станице
1885. година

ПРВИ КОМУНАЛЦИ

Београдска општина је 1884. године основала и службу која се бавила одношењем смећа из градског атара, претечу данашњег ЈКП „Градска чистоћа“, али јој је делатност убрзо проширена и на чишћење важних улица. За чистоћу споредних уличица били су задужени сами станари, па се све до шездесетих година прошлог века понегде у граду могла затећи бакица како предано мете пред својом капијом.

Сметлар у Босанској, тада делу Крунске улице

САКАЦИЈЕ ОДЛАЗЕ У ИСТОРИЈУ

Велика пијаца, најстарија у граду, основана је наредбом великог везира још 1824, али је тек 1887. године Емилијан Јосимовић, наш први урбаниста, предложио њено измештање из центра вароши, иако је др Владан Ђорђевић, негдашњи председник Београдске општине, баш на њој увео прву санитарну контролу. Мада, потрајало је...

Велика пијаца крајем 19. века

1892. ГОДИНА УПИСАНА ЈЕ ЗЛАТНИМ СЛОВИМА У КОМУНАЛНУ ПОВЕСТ БЕОГРАДА

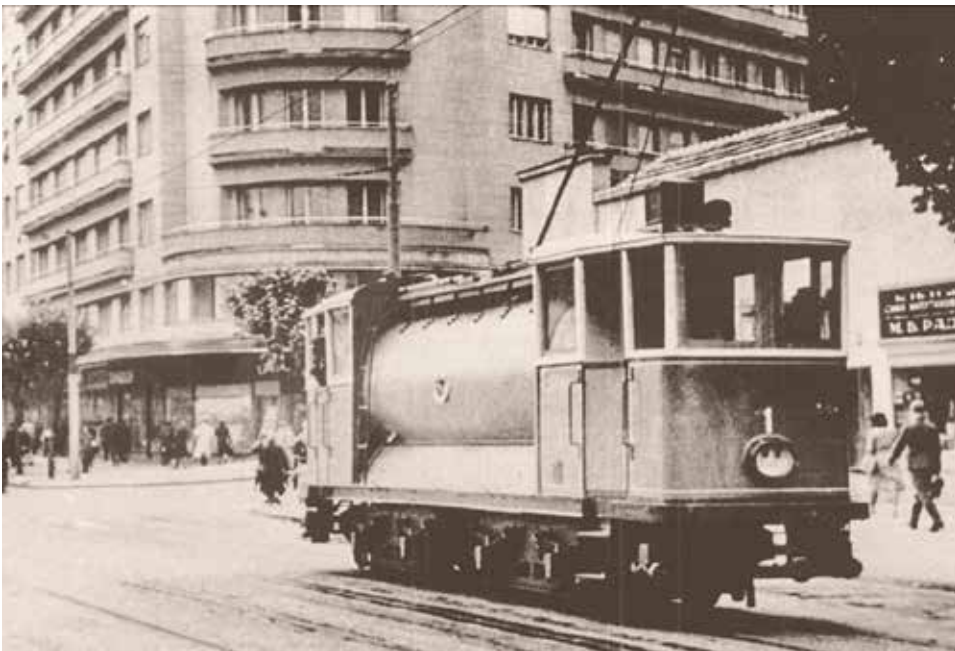
Пет година касније, баш на Петровдан 1892, а на радост Београђана, у празничном расположењу пуштен је у рад први модеран градски водовод, а на свечаности уприличеној крај Теразијске чесме.

Само четири месеца после тог важног догађаја збио се још један. И то је била сензација! Мада, кад је Београдом прошао тај први трамвај, растојање од Позоришног трга до Славије брже се прелазило пешице. Још ако се коњи узјогуне, никад стићи.

Иако није по временском следу, ваља споменути да је међу важним пословима које је Београдска општина обављала било и чишћење и прање улица, а одавно је заборављено да су за то некад коришћени чак и трамваји. Једна од ретких сачуваних фотографија трамваја-цистерне за прање градских саобраћајница настала је крајем

Трамвај са коњском запрегом у улици Краља Милана

тридесетих година прошлог века на углу Улице краља Милана и Ресавске, наспрам Официрског дома (данас СКЦ).

Можда сам трамвај није зависио од воде, али коњи јесу, као и остале градске комуналне службе. А, како капацитет новог водовода није могао ни да се укључи у трку с природним и вештачким прираштајем становника, то су деценијама опстала и нека стара занимања као што су бунарџије и сакаџије без којих би бар половина грађана патила од жеђи, а добар део осталих пио не баш сасвим исправну воду.

Трамвај-цистерна за прање улица
фотографија из 1939. године

Најтужнији вапај објавила је „Политика“ као репортажу о последњем градском сакаџији и његовим сећањима. Тако се сазнало да се заборављена Сака-чесма налазила на углу Господар-Јованове и Улице краља Петра, а да је вода захваћена са ње, као и она с обе топчидерске чесме, била чак и до шест пута скупља него „обична“, речна. Модернизација града, или пре водовода, упропастила му је посао и разјурила еснаф којекуда, али није се жалио нити је богорадио, ваљда докучивши да је то био обол који се мора платити.

Официрски дом
(данас СКЦ)

Теразије, сакаџија испред кафане Златни крст
1908. година

Кад су Сакаџије прешле на бозу и лимунаду
1913. година

И ПИВО ЈЕ БОЉЕ КАД ЈЕ ОД „ЧЕСМОВАЧЕ“

Иако се о готово четири века присуства Римљана на овом простору зна доста, откриће већег броја гробова указује да су легионари, махом из Мезије, дошли с намером да овде и остану, а не остаје се било где! И гробља умеју да испричају занимљиве приче. Међу археолошким налазима је и један који је скрајнут: реч је о открићу у дворишту тадашње пивнице „Код Мусе“ (данас ресторан „Грмеч“), из 1937. године – о очуваном саркофагу вероватно неког високог војног старешине, или особе племенитог рода.

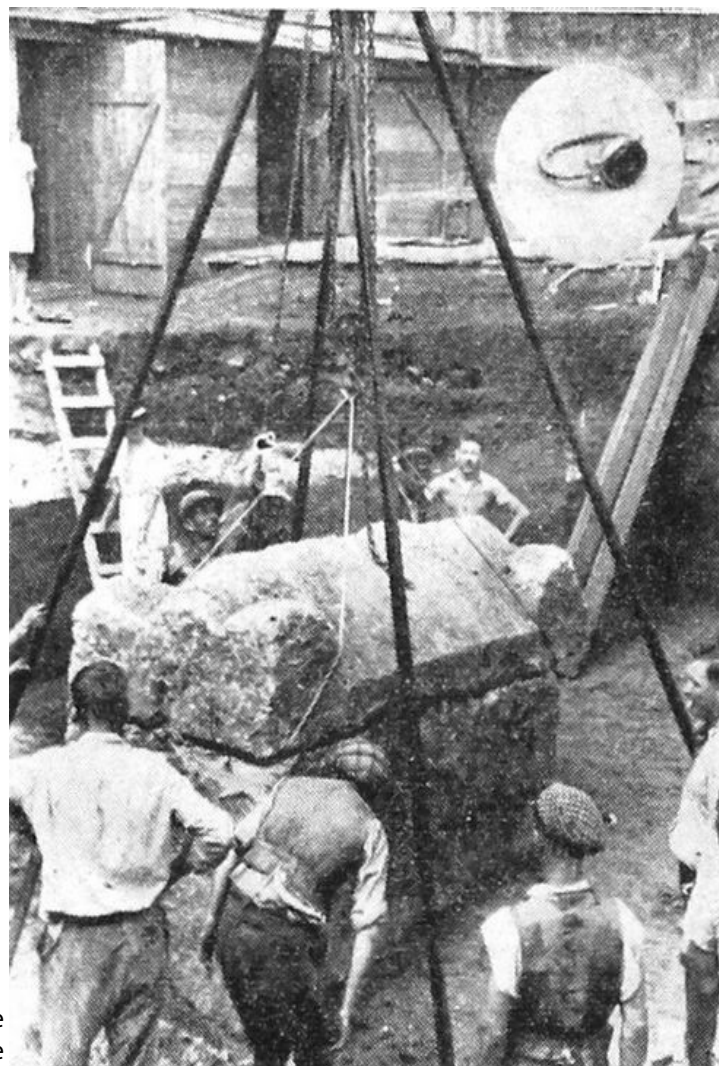

Стара пивара Игњата Бајлонија

Занимљиво је да је у оноликом граду највећи потрошач пијаће воде била – Бајлонијева пивара!

Суочен с тим трошком, предузимљиви Игњат је у кругу фабрике ископао бунар, али је убрзо одустао од тог начина снабдевања. Ту воду су пре двадесетак година неки нови пословни људи покушали чак и да флаширају, али, на њихов ужас, испоставило се да је градска „чесмовача“, ипак, много укуснија и далеко квалитетнија.

Како је реч о комуналном устројству, не би ваљало не споменути и уређење градских улица. Некада је Стеван Сремац, који је једно време живео у стану свог ујака Јована Ђорђевића, оснивача и првог интенданта Народног позоришта, у Кнез-Михаиловој, наспрам кафане „Албанија“, писао о замени дрвених талпи на

Саркофаг откривен иза кафане 1937. године

Калдрмисање Ресавске улице

Позоришном тргу „најсавременијом“ тесаном калдрмом, а то је био и те какав напредак.

Али, поплочавање улица и увођење водовода не иду увек подруку. Ето разлога што су се „калдрмције“ и „водоводције“ одувек гледале попреко, као да су једни другима прави душмани. А нису: све је то на ползу Београђана.

Улица Вука Караџића
у центру града,
иза палате САНУ

ЗАУВЕК ПРОТЕРАН МРАК СА ГРАДСКИХ УЛИЦА

Први фењери за јавно осветљавање вароши постављени су још 1830. године, у време читања Хатишерифа, али већ 1846. нетрагом су нестали, па су „Новине сербске“ објавиле свој први коментар: „Заиста је непристојно за грађане Београда да у главној вароши Књажевства сербског нема ни једног фењера ноћу.“ Цаба: 1856. године београдске улице и сокаке осветљавала су само два јавна градска фењера: један на Теразијама, а други на самој згради општине. Непрозиран мрак разбијало је још неколико светиљки које су пред својим радњама качиле механције, или их је у руци носио неко од одоцнелих.

Тек 6. фебруара 1893. године, предвече, захваљујући визији инжењера Ђоке Станојевића, засветлела је прва електрична сијалица јавног осветљења на саставу Цариградске и Кастриотове улице крај Позоришног трга. Готово истовремено кад и у развијеним земљама Европе и света!

Постављање електричне јавне расвете деведесетих година 19. века на Теразијама

Некадашњи изглед јавне расвете у Београду

„Злосрећни рибар”,
скулптура Симеона Роксандића на
Калемегдану, постављена 1907. године

РОКСАНДИЋЕВ „РИБАР“ ПРВА ФОНТАНА

Иако су Турци по Београду склепали неколико шедрвана, прва права и наменски постављена фонтана, не рачунајући Теразијску која је проглашена за чесму, била је Роксандићево ремек-дело „Злосрећни рибар“ постављено на Малом Калемегдану 1907. године. Остале су забележене силне перипетије око њеног путовања са Светске изложбе у Лондону, али нико се није досетио да запише с каквим су се мукама суочавали радници при њеном прикључењу на градски водовод. А требало је! И због водовода, и због радника-хероја.

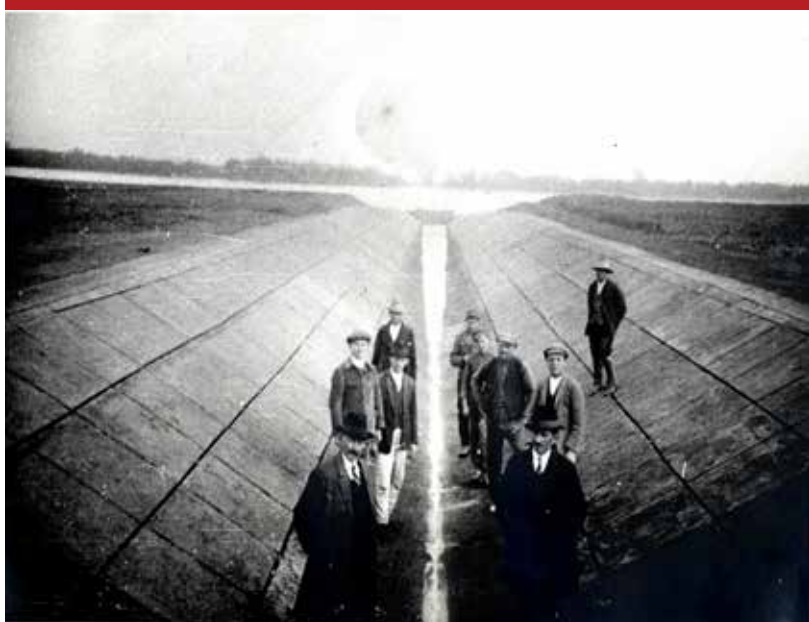
Млади инжењер
Милутин Миланковић

КАНАЛИЗАЦИЈА ПРВИ ПРИОРИТЕТ

Већ 1884. године у центру Београда постојали су канали за одвођење атмосферских вода, али то није било ни близу праве канализације. На срећу, професор Коста Главинић, који је 1903. дошао на чело Београдске општине, за свој први приоритет одредио је управо канализацију. Пројекат је поверио домаћим инжењерима, али да коначан суд дају њихове колеге с искуством из иностранства. Консултанци су и били страни стручњаци, израда генералног пројекта поверена је инжењеру Душану Нинковићу, а он га је завршио већ 1904. године. Странци су му дали „бефел“ и одали признање, па је догодине, то одобрио и министар грађевина. Одлучено је да се посао повери аустријској фирми барона Питела коју је у поступку разраде пројекта и утврђивања цене коштања, представљао – двадесет петогодишњи Милутин Миланковић.

ТЕРАЗИЈСКОМ ФОНТАНОМ

Канализациони колектор под отвореним небом

После много перипетија и одустајања од Мештровићевог пројекта са обнаженим „Победником“ на врху (на прегласан протест грлатих чланица Кола српских сестара), наред Теразија је 1913. године коначно осванула нова фонтана, по пројекту Едуарда Лежеа. А урбанистичко решење дело је Јелисавете Начић, прве жене архитекте у нас. Остало је непознато да је за снабдевање фонтане коришћена такозвана „жива“ вода, природно врело на Теразијском гробу, а не вода из градског водовода. „Жива“ вода је и данас најљући непријатељ многим градским комуналним службама, а престоница Србије је буквално премрежена таквим извориштима с подземним потоцима.

ВЕЛИКИ РАТ – СМРТ, РАЗАРАЊА И ПУСТОШ

Велики рат донео је јад, а оставио пустош. Повест ратова не бележи да је Београд био прва

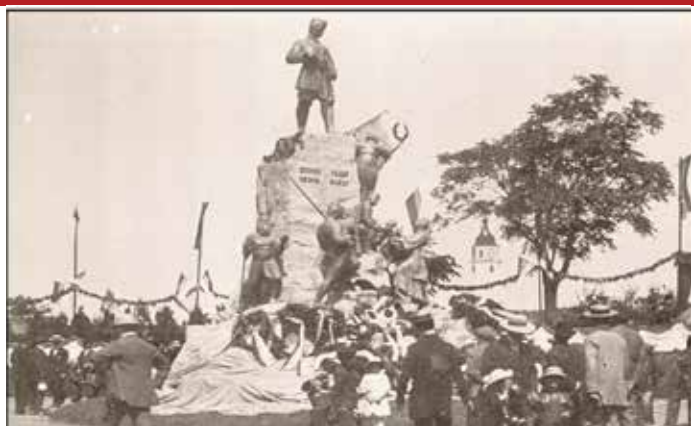
Остало је непознато да је за снабдевање Теразијске фонтане коришћена такозвана „жива“ вода, природно врело на теразијском гребену, а не вода из градског водовода. „Жива“ вода је и данас најљући непријатељ многим градским комуналним службама.

Данас би се ваљда сваком дигла коса на глави пред призорима тадашње канализације, али за оно време и онакве прилике она је била огроман корак ка претварању Београда у модерну европску и светску метрополу, а благодарећи управо комуналној политици и прилагођавању потребама, и његових житеља, и све чешћих намерника са стране.

Теразијска фонтана између два рата

ТЕКЛА „ЖИВА“ ВОДА

Откривање споменика Карађорђу, Калемегдан 1913. година

метропола бомбардована из ваздуха, „из аероплана“, и то потпуно неселективно, ни да је Немачка и Аустро-угарска војска (у чијим су редовима била и нека наша будућа „браћа“) разарала град у осветничком пиру и након повлачења српске војске 1915. године. Чак ни споменици нису били поштеђени, па је бронзани Карађорђе постављен на Калемегдану 1913. године претопљен у Бечу, да би завршио у „кошуљицама“ граната хаубица.

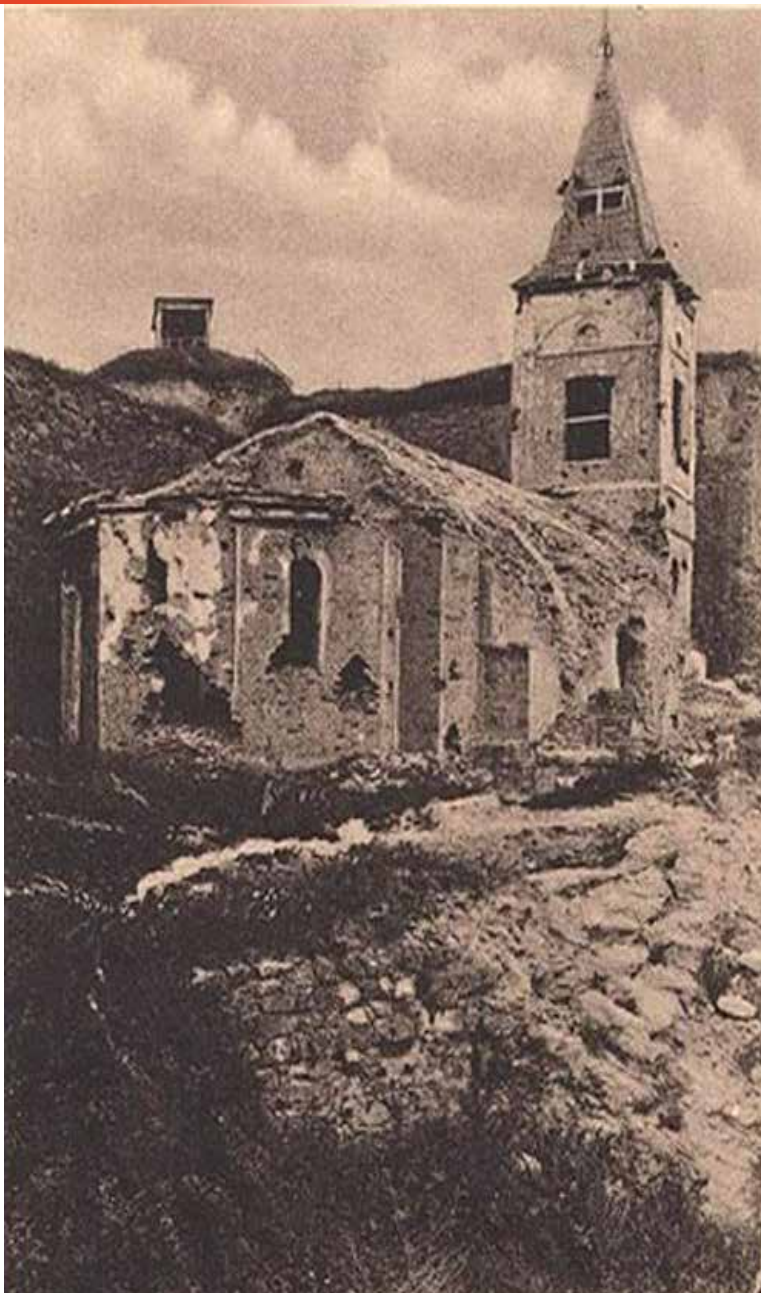
Улазак српске војске у град, Теразије 1915. године

„ВЕЛИКО СПРЕМАЊЕ“ ПОСЛЕ ВЕЛИКОГ РАТА

Нажалост, број цивилних жртава из времена окупације Београда током Првог светског рата није познат јер се најчешће барата збирним подацима (о трећини од укупног броја становника, и половини мушке популације). Али, о беспотребном разарању града можда најбоље сведочи призор храма Успења Пресвете Богородице, Цркве Ружице на Калемегдану, који су ослободиоци затекли 1918. године.

Заправо, тек после Великог рата и „великог спремања“ свега што су окупатори за собом оставили, а биле су то махом рушевине, започело се са озбиљним послом на постављању градске канализације. Срећом, Београд је тада био неупоредиво мањи, и катастарски, и по броју становника, али још расте, шири се и буја, па тај посао никада неће бити завршен до краја. Како то обично бива, тога су за сада свесни ваљда само запослени у Београдском водоводу и канализацији, Електродистрибуцији и донекле у јавном градском превозу?

Црква Ружица, 1918. године

Постављање канализационих цеви

Данашњи изглед Чукур-чесме

Литографија
Сава иде по воду

ПРИЧА О ДЕЧАКУ СА ЧУКУР-ЧЕСМЕ

У Добрачиној улици налази се предивна бронзана композиција чији је назив изгубљен у времену, а Београђанима је позната само као Чукур-чесма. Грешка: Симеон Роксандић, наш велики вајар, излио

је по жељи племенитог ктитора Томе Ванђела 1931. године и назвао „Дечак са разбијеним крчагом“, али не као чесму, већ најпре споменик малом Сави Петковићу, дечаку кога су Турци, распојасани зулумћари, тешко повредили док је захватао воду, што је било повод за оправдани протест а затим и крваве сукобе, након којих је уследило и коначно ослобођење, и Београда, и Србије.

Детаљ Чесме

ГДЕ ИМА ВОДЕ ТУ СЕ И ТРОШИ

Упркос свему, капацитет градског водовода је растао брже од пораста потреба, односно од прираштаја становника, а где се има, може се трошити и преко мере. Тако је двадесетих година прошлог века, далеко на Чубури, тада још изгубљеној периферији, освануо први базен намењен житељима околних здања, а налазио се у дворишти згаре у тадашњој и данашњој Баба-Вишњиној улици број 2, у близини Каленић-пијаце.

Иако базен ствара илузију расипништва, вода се штедела увек и свуда, а тога су се придржавали и они који нису оскудевали. Власници аутомобила, на пример.

Комунална повест престонице бележи да је први аутобус пројездио градским улицама 1922. године, али тај податак оповргава фотографија која је снимљена две године раније испред негдашњег хотела „Славија“.

Иако су житељи Чукарице још 1906. преклињали Београдску општину да их прими под своје окриље (јер су тада били тек периферја Жаркова, „села надомак Београда“ из зловних укрштеница), припојени су 1911, пет година доцније. И то, ни мање ни више, него – Краљевским указом. Помислило би се да су имали „дебеле везе“ на двору. А ипак нису. Било је то превасходно због Макиша, који је већ тада био окосница водоснабдевања града... Као и данас, уосталом.

Дворишни базен у Баба-Вишњиној улици број 2

Ауто перионица на Сави

Омнибус на Славији 1920. године

Једини „међуградски“ трамвај на трошарини код Господарске механе, који је возио путнике од Славије до Шећеране и Велике Чукарице

Трамвај 13 испред „Господарске механе“

Постављање канализационих цеви у улици Војводе Степе, код „Господарске Механе“

У КОРАК СА ЕВРОПОМ

Захваљујући црпној станици на Белим водама Чукарини су увелико имали воду, али тек када је до њих стигла и канализациона мрежа одахнули су, коначно уверени да су и они постали део Београда.

Престоница је у међуратном периоду вртоглаво расла мењајући и лик, и дух, а упркос потоњим причама о „ненародном режиму“ дугим корацима хрлила ка Европи. Колико да се зна, од првог пописа становништва, 1807. године, трећина Београђана су били „домороци“, трећина „досељеници“ из Србије, а трећина придошлице из „иностранства“, махом са српског етничког простора. А све је њих требало прихватити, сместити и снабдети барем оним основним. Водом, пре свега!

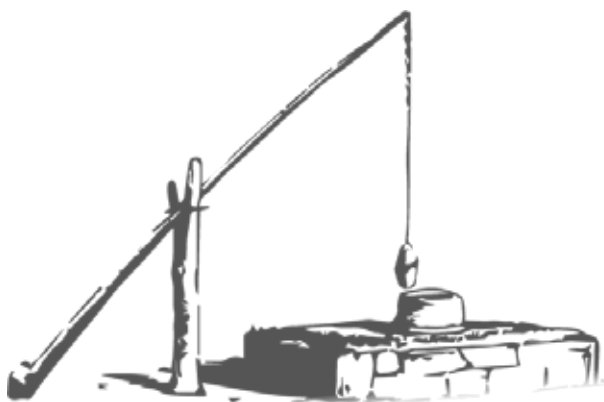
Стари и нови Београђани у
Кнез Михаиловој улици

ЕКСКЛУЗИВНО НАСЕЉЕ ЗА УМНЕ ГРАДСКЕ ГЛАВЕ

О брзом ширењу града сведочи и изграња Професорске колоније, и то на голој ледини десне обале Славујевог потока, намењене ученим главама Београдског универзитета, а међу 43 професора било је чак 13 академика. То је већ за неколико година постало „ексклузивно насеље“, мада почетак и није превише обећавао. Јер, прво су изграђене куће, а тек потом почела је да се „провлачи“ и инфраструктура – водовод, електрика, канализација, калдрма... тим редом. А да брука буде већа, у једној од тих вила становао је и академик Милутин Миланковић, онај из приче о увођењу градске канализације!

Професорска колонија
1926. године

МОСТ КАКАВ ДОЛИКУЈЕ ПРЕСТОНИЦИ

Мост краља Александра у изградњи

Једно од највећих „херојских дела“ градске комуналне политике је и изградња Висећег моста „Краља Александра“, која је предузета одмах након атентата у Марсељу. Колико се војска до Великог рата противила мостовима на Сави и Дунаву, тада пограничним рекама, толико је сада била склона тој идеји па је изокола учествовала у изградњи. Градња моста и уређење прилазних саобраћајница пало је на леђа као превелики товар и Београдском водоводу и канализацији, јер је то предузеће добило задатак да реконструише комплетну мрежу

Почетак градње моста на левој обали Саве

и на Зеленом венцу, и на Варош-капији. А о каквим је све захватима реч, вероватно најбоље показује случајно сачувана фотографија прилаза већ довршеном мосту из Бранкове улице.

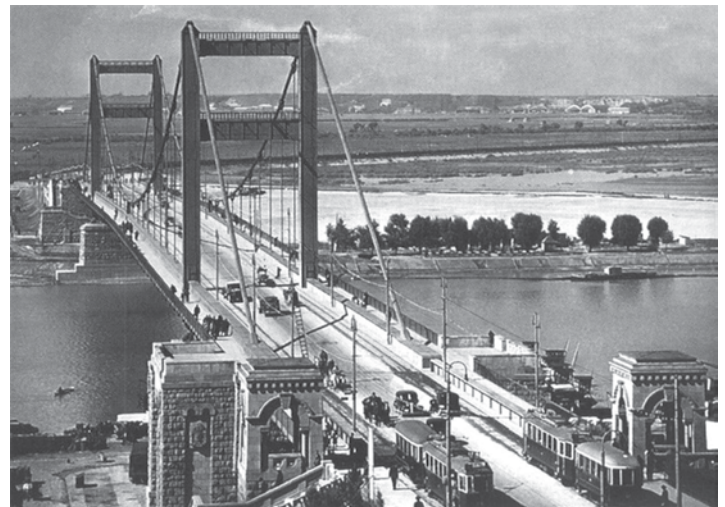
Прилаз мосту из Бранкове улице

Прва електрична централа: шљаке је било деценијама након што је престала с радом и срушена.

На ужас радника на одржавању Београдске кишне канализације, неки залудни чиновници Београдске општине „изнашли су решење“ за моторни саобраћај у зимским условима тако што су најпрометније улице почеле да се посипају шљаком заосталом на депонији старе Електричне централе, оне при дну Позоришне, данашње Француске улице. Али, ни доцније, када су улице почеле да се „соле“, није им било много лакше.

Земун се 1934. године припојио Београду, па је сасвим разумљиво да је Београдска општина донела одлуку да преко новог моста „Краља Александра“ пређе трамвајска пруга и тако чвршће споји до јуче два комшијска града. Да ли је у томе било наговештаја новог насеља на левој обали Саве, не зна се, мада се Нови Београд спомињао још двадесетих година прошлог века: прво у називу кафане у Тошином бунару, затим у називу друштва, и коначно, нешто пред рат, у првим пројектима архитекте Драгише Брашована.

Трамвајем у Срем, прву трамвајску линију која је повезивала тадашњи Београд и Земун свечано је пустио у рад Влада Илић, један од најзначајнијих људи за развој српске престонице.

Трамваји у данашњем Булевару деспота Стефана, код Панчевачког моста 1920. године

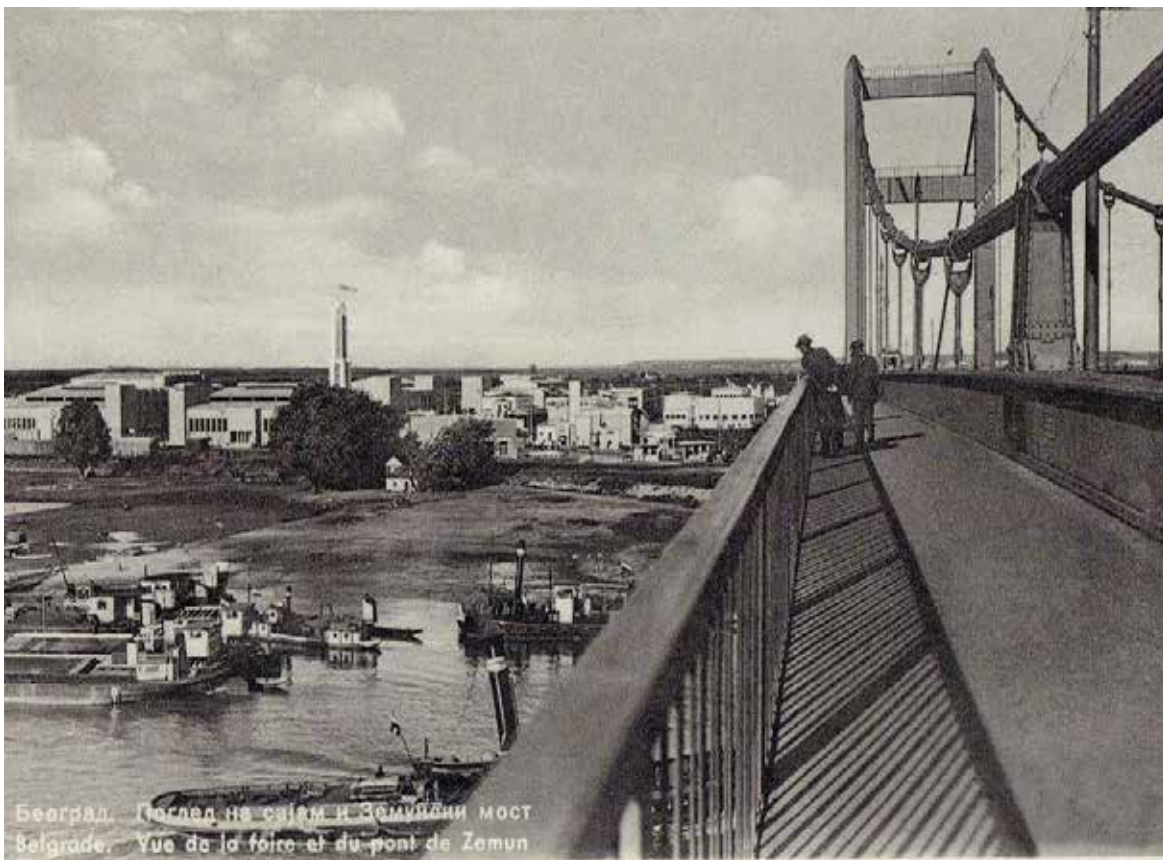

МОДЕРНА ЗДАЊА НИЧУ ШИРОМ БЕОГРАДА

Студентски дом „Краљ Александар“ некад најмодернији у овом делу Европе

Београд је крајем двадесетих година прошлог века добио студентски дом, први, али и најбољи у овом делу Европе. Дом „Краља Александра“ су, као свадбени поклон, краљевском пару даривали грађани Суботице уочи венчања, али је тим новцем измирен дуг који је Француска потраживала за помоћ у Великом рату (ваљда за оне распарене гојзерице, неодговарајућу муницију и превоз бродовљем до Крфа?), па је и изградња здања намењеног студентима одоцнела.

Старо сајмиште док је још било само изложбени простор

Београд је 1936. године добио модерно сајмиште на левој обали Саве, тик уз мост, а на њему је већ до године представљена и – телевизија. Мада, то некад култно место упамћено је као транзитни логор на путу у смрт многих Београђана – Јевреја, Срба, Рома и антифашиста. Иако је, формално, Срем био у саставу НДХ, логор су, уз Земун, држали Немци згрожени усташким зверствима (мада се ни они нису прославили човекољубљем).

Изградња палате Албанија

Палата „Албанија“, никла на месту истоимене кафане, дуго је, на понос Београђана, била највиша зграда у држави. Њена градња почела је уочи рата, а завршена је током окупације. О томе сведочи тек неколико фотографија из предратног периода.

Палата Албанија 1940. године

Данашњи изглед палате Албанија

Тужни остаци моста Краља Александра, 1941. године

Чест приказ у Ђушиној улици током окупације

Рушевине хотела Српски Краљ код Калемегдана

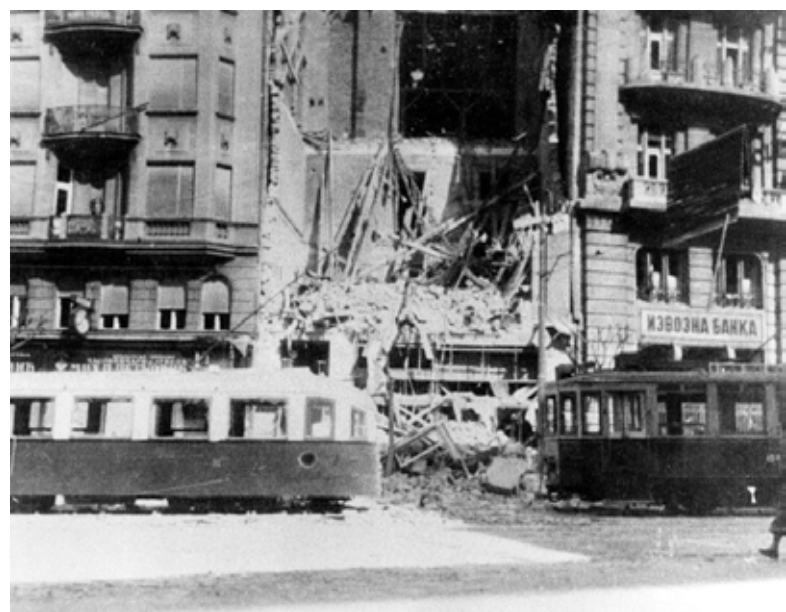

НОВО СТРАДАЊЕ ГРАДА

Није потрајало. Сајмиште је претворено у логор, а мост у гомилу старог гвожђа. Последице априлског бомбардовања 1941. године, град као најдубље ожиљке носи и дан-данас, нарочито на Косанчићевом венцу, где се још могу видети тужни остаци Народне библиотеке Србије.

Иако је формалну власт имала влада Милана Недића, над комуналном политиком Београда, а нарочито о водоводу, канализацији или снабдевању електричном енергијом бдели су Немци. Њихова брига завршавала се тамо где и војно-стратешки интереси, што су многи житељи престонице осетили на својој кожи.

Нажалост, упечатљивије су биле рушевине некад велелепних здања које намерно нису уклањане током окупације „како би бунтовним Србима биле опомена“. Једна од тих „опомена“ су били остаци хотела „Српски краљ“ на углу Улице Тадеуша Кошћушка и Узун-Миркове, наспрам Калемегдана, где је доцније осванула кафана „Парк“.

Рушевине зграде у Коларчевој улици, 1941. године

БЕОГРАЂАНИ ДОЧЕКУЈУ ОСЛОБОДИОЦЕ

Руски тенкови и наши борци у Београду, 1944. године

Октобар 1944. године показао је херојско лице Београда, када су се многи грађани с одушевљењем прикључивали јединицама наше војске и Црвене армије. Најзанимљивији случај забележен је изнад Славије, где је неколико раздраганих жена обасипало руске тенкове и наше борце цвећем, док су им под гусенице подастирале – тепихе!

Из града су најурени црноберзијанци, а наступио је Агитпроп, који је себи као свету дужност наменио да улепша слику стварности. Иако се време после окупације памти по рационализацији свега и свачега и по „тачкицама“ које су подупирале општенародну штедњу – излози су били пуни! Посебно они у центру Београда.

Коларчева, поглед на палату Албаније кроз излог касапнице, 1945. године

ВОДОВОД ОДБРАЊЕН ЖИВОТИМА

Ослобођење је било прилика за свођење рачуна, а на првом месту је био број страдалих, који је „лицитирањем“ дошао до два милиона поданика негдашње Краљевине Југославије (мада нигде није убележено с које стране фронта, а било нас је разних?). То се посебно односило на градске комуналне службе, а пре свих на водовод и канализацију, затим електродистрибуцију, док је саобраћајна инфраструктура са рашчишћавањем рушевина поверена омладини.

Све што је сачувано од београдског водовода је у том „инвентару“ било најважније, а објекти су чувани животима – и од њихових, али и од наших – јер су илегалци гдегод могли и да претерају у својој антифашистичкој борби.

Иако ти објекти данас некимаче личе на музејске експонате, већина њих, са модернизованом опремом, још је у функцији!

Све остало је – новија комунална повест.

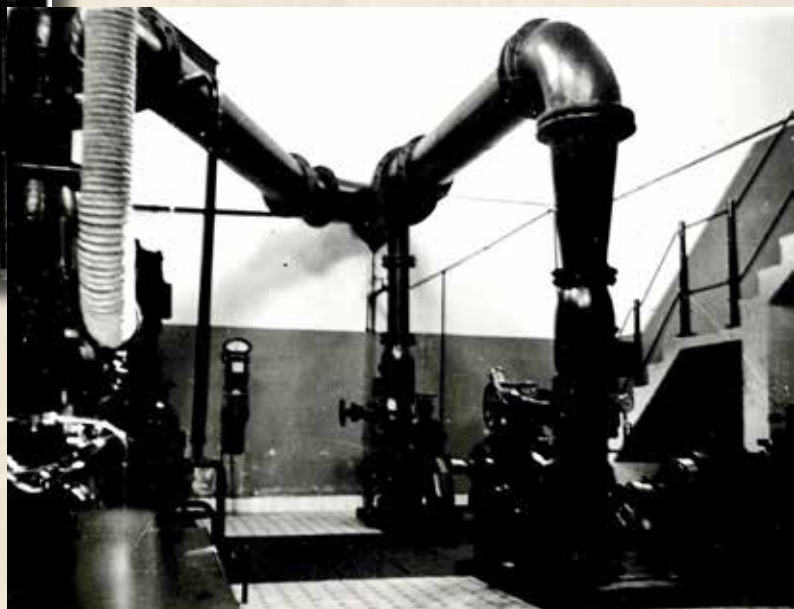
Црпна станица 5 Дедиње

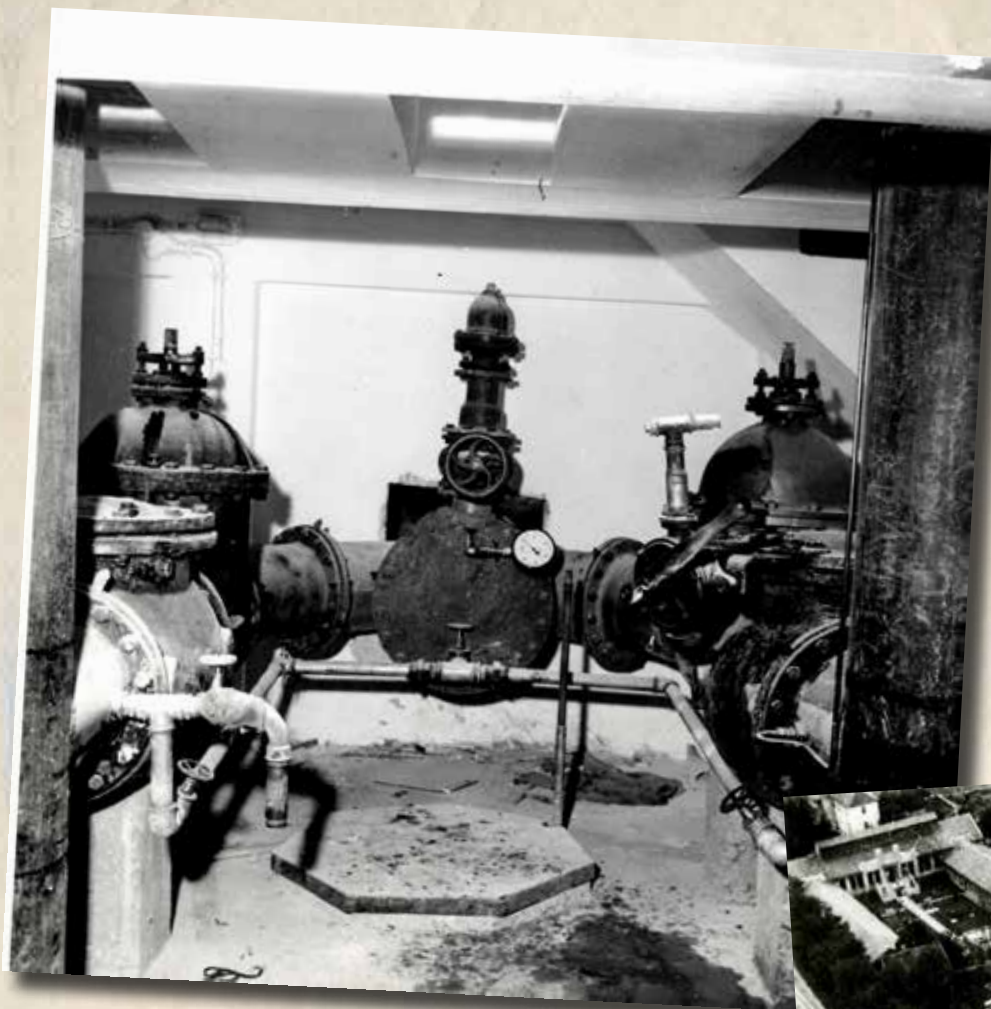
Црпна станица 16 Беле воде

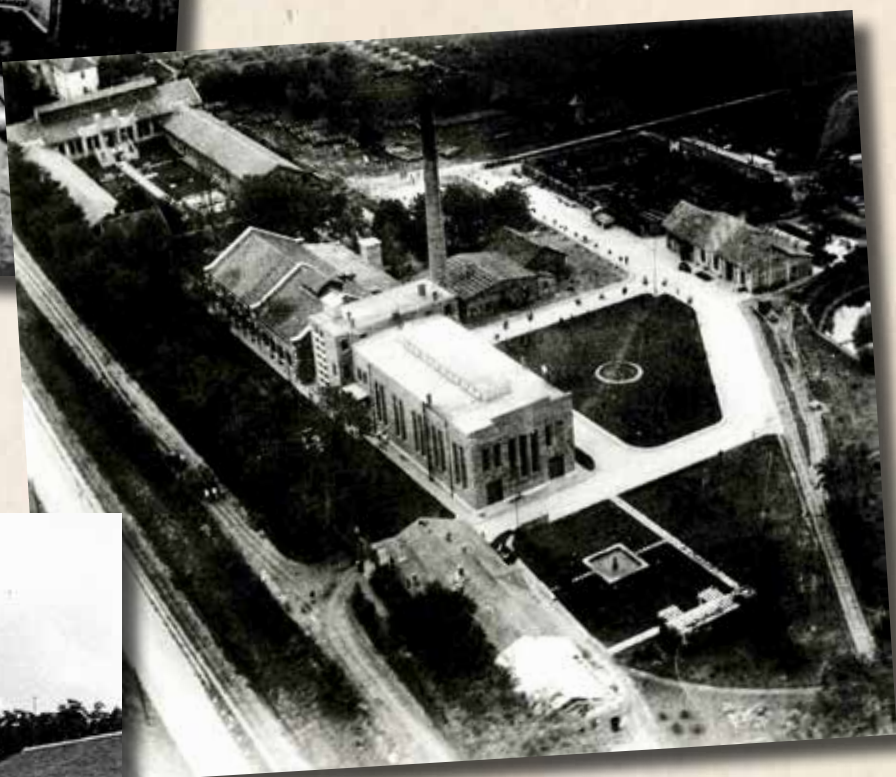
Црпна станица Стари Град

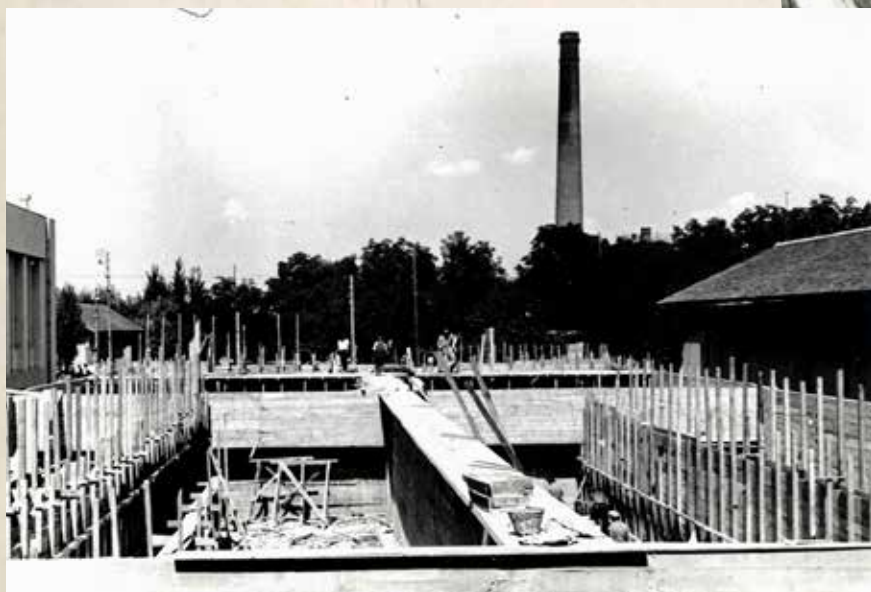
Инсталације црпне станице које су и даље у функцији

Обновљена машинска сала после разарања

Производни погон Беле воде, снимљен из ваздуха

Изградња таложнице на Белим водама

А данас? Одговор на то питање добиће свако ко буде пробао чувену београдску „чесмовачу“, којој никада не бисмо смели да допустимо да се пресели у историју и овакве приче.

Фонтана на Славији, један од симбола модерног Београда, али и градског водовода

ДА ЛИ СТЕ ЗНАЛИ ?

Каква је била судбина
Теразијске и Делијске
чесме? (стр. 6. и 7)

Ко су били први комуналци,
претече Градске чистоће? (стр. 9)

Које године Београд
добија градски водовод
и први трамвај? (стр. 10)

Од чега су у
Бајлонијевој пивари
правили пиво? (стр. 12)

Када је протеран
мрак са
београдских
улица?
(стр. 14)

Одакле је водом
снабдевана
Теразијска
фонтана? (стр. 16)

Када је изграђен Висећи мост
„Краља Александра“? (стр. 24)